

A CSODAVÁRÓK.

II.

Ezerkilencszáztizenöt.

BUZGÓN jegyezték be a hotel törzskönyvébe: ... Keresztess Andrásné Grónay Ágnes, királyi táblai bíró neje, Máramaros-sziget, leányával, Keresztess Klárral, tizenötéves, I. emelet 15—16., balkon, másfél penzió, 15 korona, külön reggeli és uzsonna 1 korona, fürdőszoba naponta 1 korona; érkezett 1915 március 15., itt tartózkodás hat hét, 10% engedmény...

Hotel Quarnero, Abbazia.

Emberemlékezet óta nem kezdődött a szezon ilyen rosszul. A Quarneróban mindössze tíz-tizenöt ember lézengett, az olcsó penziókban néhány tucat rokkant katona, csaknem mind magyar, öreg házaspárok Budapestről és Bécsből, a gyermekszanatórium üres, a strandon fiumei postáskisasszonyok és üdülő tiszték bujkálnak az esti sötétségben, a bárkák üresen himbálódnak a mesterséges kis öblök kőrakásai között, csak a hold, a víz, a lombosodó fák és a lovranai piszkos kis olasz csemeték nem tudják, hogy milyen nagy baj van a világon: — a hold ezüstös tányérja egykedvűen mosolyogva nézi magát a selyemfényű vízben, dagály idején locsognak a habok, a lovranai gyerekek krajcárt koldulnak és a fák dideregve reszketnek a hűvös tavaszi szél simogatására.

Keresztess Andrásné, ahogy másnap reggel kiment a balkonra, könnyekre fakadt.

— Hát ez az egész? Hát én ide is csak akkor jutottam el, amikor már késő? Mi ez? Világfürdő, vagy temető a tengerparton? Még ma visszamegyek Pestre.

De Klárika, tizenötéves szíve rajongásában, szinte eszeveszett örömmel csókolgatta édesanyja kezét, hogy elhozta ebbe a tündérbirodalomba.

Keresztess Andrásné nem ment vissza Pestre. Ő nem jószántából jött, az ura és a vármegyei kórházigazgató küldötte ide, mert naponta egy kis hőemelkedése van, ő is a háború áldozata, a hat hetet kihúzza valahogy... de az bizonyos, hogy ő nem így képzelte a háborút...

A háború! A háború!

Másnap megismerkedett egy öreg biztosítási hivatalnokkal és a feleségével. A házaspárt először apának és leányának nézte. A férfi

jóval a hatvanon felül; haja, bajusza egészen ős, hófehér szakállá hegyesre nyírott, mint egy francia vagy spanyol diplomatának.

— Sebastiani Kamillo igazgató, nyugalomban, Bécsből, csokolom kezét. Méltóságod engedelmevel bemutatom a feleségemet.

Kitünt, hogy az öreg úr olasz származású, első feleségét már húsz éve eltemette, a második 1906-ban halt meg tüdőgyulladásban, a harmadik — ez a szép, erős, feketeszemű, harmincéves hölgy — két éve él vele boldog házasságban. Mindig együtt voltak. Sebastiani úr kissé rideg és pedáns igazgató volt, a felesége ellenben csupa vágy, csupa élet, csupa szerelem és egész fiatal lelkével imádta az urát.

Ágnes zavarában csak annyit felelt, hogy ő nem méltóságos, a táblalabiráknak csak nagyságos a címük.

Az öreg úr mosolygott és könnyedén legyintett. Mintha azt mondta volna: nem baj, én öreg ember vagyok, én jobban tudom, hogy milyen címe van egy ilyen gyönyörű és arisztokratikusan öltözködő dámának, itt, lenn Abbaziában. A felesége féltékenyen nézegette Ágnest.

A háborúról kezdtek beszélgetni.

Sebastiani azt mondta, hogy szeretné azt a néhány csepp olasz vért kibocsájtani az ereiből.

— Miért? — hökkent meg Ágnes.

— Szégyellem magamat. Az olaszoknak már régen mellénk kellett volna állaniok. Ha Itália 1914-ben megtámadja Franciaországot, akkor már régen vége van a háborúnak.

— Pedig azt beszélik, hogy épen ellenkezőleg...

— Mit? — pattant fel az öreg. — Hogy az olaszok az ántánt mellé állnak? Őrütség!

— Nagy gázság volna — jegyezte meg félénken az asszony.

Ágnes is izgalomba jött.

— Miattunk jöhetnek.

— Eltiporjuk őket! — helyeselt az öreg igazgató.

— Most már az egész világ tudja, hogy mi magyarok miféle nép vagyunk!

— És a németek! Az utolsó csepp vérig!

— A végső győzelemig! — lelkendezett Ágnes.

Sebastiani tovább ment:

— Amerika, Románia és Itália nem mer kilépni semlegességéből. Az orosz nem számít. Nemsokára Párisban leszünk. London napjai meg vannak számlálva. Igaza lesz Macaülay-nak: London hidjának csak a pillérei maradnak meg, öreg, szürke történelmi romok, mint egy letűnt antik világ építményei. Méltóságos asszonyom, egy év múlva miénk lesz minden Berlintől Bagdadig, az angol gyarmatok függetlenítik magukat és szövetséget kötnek Németországgal.

Az öreg ember arca kipirult és két hosszú, aszott karjával úgy hadonászott, mintha az eget is meg akarta volna fenyegetni, ha netalán ott fenn ezidőszerint még másként gondolnák a dolgot.

Délután újra erről beszélgettek és másnap is megint. És mindenhol erről folyt a szó. Közben az asszonyok harisnyát kötöttek a beteg katonák számára. Ágnes lassanként megbarátkozott a néptelen és unalmas Abbáziával. Bejárta a környéket, sokat ringatta magát csónakban a hullámok hátán, örült a korai tavasznak, a napsütésnek, a hadijelentéseknek. Sebastiani Kamillóra rajongva és csodálattal nézett, amikor az öreg úr remegő hangon, krárogva és fulladozva, göthös tüdejének zihálása közben lázasan szavalt :

— Boldog vagyok, hogy ezt megérhettem. Ki gondolta volna? Hát ez is lehetséges? Igen. De ennek el kellett jönnie! Most jön el a magyarok új dicsősége Európa történetében. Olyan nagyok leszünk, mint Nagy Lajos vagy Corvin Mátyás idejében. Egy új korszak kezdődik különben az egész világon, mint a római birodalom bukása után vagy Amerika felfedezésekor. Vége az angol-francia kornak! Újra feléptek a germánok és a latin fajta örökre letűnik a történelem színpadáról. Betöltötte hivatását. Vége. Hindenburg. Pont.

Mindenki bámulta az öreg úr élénk temperamentumát és hazaszeretetét. Csak a szállodások és a penziók tulajdonosai csóválták a fejüket :

— De azért már ideje volna, hogy bevonuljunk Párisba. Ha ez még sokáig így tart, tönkremegyünk valamennyien.

Ágnes egész lelkéből megvetette ezeket az önző, kufár lelkeket.

— Látja, asszonyom — mondta a szálloda directricejének — én nem haragszom a háborúra. Pedig nekem is kijutott a bajból. Bátyám a háború kitörésekor épen tengeri úton volt, Tuniszban rekedt, onnan elvitték Lyonba. Internálták. Az Isten irgalma védje őt az ellenség haragjától. Én meg beteg vagyok. Tavaly októberben betörték az oroszok Máramarosba. Menekültünk. Akkor naplót írtam ezekről a szörnyűségekről. Most is megborzadok, ha a kezembe kerül. A menekülés alatt megfáztam nagyon. Tüdőcsúchurut.

— De itt a tengerparton majd kigyógyul szépen — vigasztalta üzleti hangon a directrice. — Gyönyörűen süt a nap.

— Még jó, hogy ez a kis tengerpart megmaradt nekünk, szegény betegeknek. Csak eszükbe ne jusson az olaszoknak . . .

— Isten ments! Ilyesmire gondolni is bűn.

A directrice ezt mindennap elmondta, de Abbázia azért napról-napra néptelenebb lett. Egyenként és lassan szállingóztak a vendégek, de az ottmaradtak ilyenkor mindig aggodalmasan összenéztek.

— Menekülés? Jönnek az olaszok?

Mindenki tiltakozott ez ellen a feltevés ellen, Sebastiani úr azonban közönséges ijedt népnek nevezte valamennyiüket.

Március végére már csak négy-öt vendége volt a szállodának.

Sebastiani az utóbbi napokban kissé elkomorodott. A feleségét sokszor magára hagyta és egyedül kószált a Lovrana felé vezető utakon.

A szép, feketeszemű fiatal asszony emiatt gyakran panaszkodott Ágnesnek.

— Félek, hogy Kamillo megint valami jó fogást csinált.

— Mire gondol? — kérdezte Ágnes.

— Sok itt a csinos hadiszalma. És az asszonyok oly erkölcstelenek.

Ágnes elnevette magát. Csodálkozva nézett az asszony szemébe : mi ez? Kegyetlen gúny vagy eszelős féltékenység? De aztán őszintén megesett rajta a szíve. A fiatal, szép kis teremtés szeméből kipottyant egy könny.

— Tudom, hogy mit beszélek. Ismerem Kamillót. Bolondja a nőknek. És sok pénze van, asszonyom . . . és én tudom, hogy Kamilló szeretetreméltó és nem sajnálja a pénzt.

Ágnes nem tudta, hogy mit gondoljon e felől a szép és minden büszkeség nélkül való asszonyka felől. Az bizonyosnak látszott, hogy Sebastianiné nem a férfit, hanem a pénzt félti. De az a könnycsepp! A pénzt nem könnyekkel szokta félteni az asszony, hanem dühvel és felháborodással. Ő pedig, úgy látszik, alázatosan és őszintén kinlódik.

A szállodákban csakugyan már alig volt egynéhány család, férj s feleség együtt. Agglegények, sebesült, beteg tiszték, szalmaözvegy asszonyok, önkéntes ápolónők, vöröskeresztes úri lányok, kéteshírű és kétes magaviseletű színésznők ténferegtek fel-alá a parton és éjjel ki-besurrantak egymás szobájába. A szállodák személyzete sok pikáns történetet fecsegett futó viszonyokról és titkos mulatozásokról. Nappal azonban mindenki horgolt és kötött.

Egy este Sebastiani sötét arccal járt-kelt a Quarnero halljában.

Ágnes megszólította :

— Rosszkedvűnek látszik.

— Ah! — recsegett az öreg úr asztmatikus hangja — hitvány, komisz népség! HENCEGŐ, OKTALAN, HÁNYIVETI FICKÓK!

— Kikről beszél?

— A katonákról. A fiatalokról.

Ágnes csodálkozott.

— Ők a mi hőseink! . . .

Sebastiani gorbán félbeszakította :

— Eh, hősök! Hagyjuk, méltóságos asszony, a frázisokat. Éretlen tacsók, ez az igazság. Most kaptam levelet a kölyöktől.

— Kitől?

— A fiamtól.

— Nem is tudtam.

Sebastiani elpirult.

— Hát persze, elfelejtettem. Virgil. Akasztófáralavó himpellér, ördögadta kölyke. Pont. Ne beszéljünk róla.

Másnap Sebastiani felesége elmondta Ágnesnek, hogy az öreg úr első házasságából való fia, Virgil, huszonnégy éves orvostanhallgató, akit nagy protekcióval eddig Bécsben tartottak egy hadikórházban, most önként a frontra jelentkezett.

Másnap híre futott, hogy egy főhercegasszony érkezik s a Vörös-kereszt-egylet javára nagyobb gyűjtést rendez a vendégek között. Vele jön néhány mágnásasszony, mint önkéntes ápolónő és Burmesser, a híres hegedűművész. Matiné lesz a Quarneróban s a fenséges asszony szeretné, ha azon valaki a vendégek közül felolvasna. A szálloda directrice-jének eszébe jutott Keresztessné, aki azt mondta, hogy naplót írt az orosz betörés alatt. Ágnes zavarba jött, szeretne volna levélben megkérdezni Andrást, hogy megteheti-e? De a dolog sürgős volt, másnap megérkezett a főhercegasszony, a Quarneróban szállt meg, Ágnest bemutatták neki s a főhercegnő kérte, hogy vegyen részt az előadáson.

— Én tartom az elnöki megnyitót, az osztrák Burmesser hegedül, illik, hogy egy magyar asszony is támogasson bennünket a szent cél érdekében.

Nem lehetett visszautasítani.

Ágnes kikereste naplóját és kiválogatta a nyilvánosság elé való legérdekesebb és legmeghatóbb részleteket. Át is dolgozta, kijavítgatta, néhol törölt belőle, máshova pedig hatásos, szónokias, pathétikus tirádákat illesztett bele, mint egy iskolai dolgozatba vagy emlékiratba. Munka közben gyakran gondolt bátyjára, Grónay Barnabásra, akinek az írásművészetét András sokszor kigúnyolta, de ő — lehet, hogy pusztán testvéri elfogultságból — rendkívül nagyra értékelte. Kellemesen izgatta az az elképzelés, hogy holnap délelőtt egy főhercegasszony és Abbázia minden magyarul értő embere az ő szavaira figyel s ő valami aktív részt vesz ezzel a világháborúban. És mindenki őt nézi majd, utána mindenki róla fog beszélni, híres asszony lesz, neve az összes bécsi és budapesti újságokban olvasható lesz, talán meg is hívják majd ide vagy oda, a főhercegnő felfedezi, megszereti, társaságába fogadja és magával viszi — Istenem, hát mégis történnek csodák!

De közben majdnem kiugrott a szíve a félelemtől: mit szól ehhez András, aki irtózik a feltünéstől, a nyilvánosságtól, az asszonyok háborús sürgés-forgásától, aki nem engedte meg, hogy ő önkéntes ápolónő legyen s tele van rosszhiszeműséggel, gyanakvással és féltékenységgel...

Mindegy. A főhercegasszonynak nem lehet ellentmondani. Ágnes pompásnak találta naplóját és fekete selyem toalettjét is, reggel húszszor belepillantott a kéziratába s a nagy állótükörbe, egy kevés rouget kent az ajkára s a Quarnero dísztermében, közvetlen a főhercegasszony megnyitója után, dobogó szívvel, mámorosan, remegve a félelemtől és a boldogságtól, elkezdte olvasni a naplót.

A teremben mindenki őt nézte. Az asszonyok kissé gúnyosan, kissé irigykedve, a férfiak vakmerő nyugalommal, mosolyogva, láthatólag sok érzéki kíváncsisággal. Kislánya, a szóke, nagyszemű, Boticelli-frizurás Klárka a főhercegnő mellett ült, mint egy kis udvarhölgy, komolyan, sápadtan, büszkén és szégyenlősen.

És Ágnes olvasni kezdett. Eleinte megijedt, olyan idegenül csen-

dült a hangja. Ő még soha nem hallotta a saját hangját ekkora csöndben, ilyen nagy teremben. Néha-néha felpillantott az írásaiból és észrevette, hogy a férfiak arcátlan nyíltsággal vizsgálják a dobogón nyugvó selyemcipős lábát. Zavarba jött és a tizedik mondatnál kissé dadogni kezdett. Ezt restellte. Kezdte már megbánni, hogy erre vállalkozott. Ha ezt András látná! Igaza van Andrásnak, ez nem finom és előkelő dolog. Ez rovására megy a női szeméremnek. Ide állni, magát mutogatni, magáról, a családjáról, a gondolatairól és érzéseiről fecsegni: ez a lelkiileg való levetközödés arcába kergette a vért. Ez majdnem olyan, mintha testileg is meztelenül mutogatná magát. Nem is hallotta már a saját szavát, nem is értette a saját mondatait, csak gépiesen olvasott, olvasott s közben ájuldozott az izgalomtól és a lelkiismeretfurdalástól. Úgy érezte, hogy ő most Keresztess András táblabíró ellen súlyosan vétkezik. De ez a véték lassan-lassan gyönyörűséget is tudott adni. Rémült izgalomba hozta az a gondolat, hogy ő most hűtlen asszony; de a félelem, önvád és a büntudat eszébe juttatta, hogy milyen fogvacogtató gyönyör lehet az, ha egy asszony testileg is bele-sodródik valami veszedelembé. Elvesztette a fejét, zúgott az agya és olvasott, olvasott és gyönyörérzetek futkároztak az idegeiben. A harmadik oldalt, ahol a menekülést írta le, már önkívületben, elszántan, boldog extázisban olvasta Ágnes:

— Kolozsvár, 1914 okt. 4. Tegnap hajnalban végre elindultunk. Az uram nem jött velünk. Ő még mindig remél. De meg kellett esküdnie, hogy a főispánnal együtt ő is elhagyja a várost, mihelyt Bothmer generális kihirdeti a közveszélyt. Én, a két fiú és Klárka lányom hajnali négy órakor már künn voltunk a pályaudvaron. A gyerekek folyton az apjukat csókolgatták, de nem sírtak, inkább idegesen nevetgéltek, mintha örültek volna a kaland szenzációjának. Az állomáson tizenöt-husz mozdony szorongott egymás hegyén-hátán. A mozdonyok! Azóta számtalanszor látom álmaimban a kelet felől menekülő óriás, komor, vasból való szörnyetegeket. Mint valami apokaliptikus látomás, úgy rémlik vissza az a kép, ahogy a pirosszemű füstölgő monstrumok öt-percenként zúgva, zakatolva, fújva, pöffögve bevánszorognak az apró állomásra. Egész vonatok csupa mozdonyokból. A gőz lecsapódik rajtuk, mintha az ijedségtől, a futástól, a kifáradástól verejtékeznének homlokukon. Mindig ezek az első menekülők. Mi ott, az ország keleti szélén, már tudjuk, hogy ezt nehéz ágyúk, stratégiai visszavonulás, fejvesztett rohanás, füstölgő falvakból elriadt menekülők, ordító csecsemők, imádkozó asszonyok és káromkodó férfiak követik. Az egész falu künn van az állomáson. Fehér, reszkető ajkak tátva maradnak, zavaros szemek bámulják a menekülő mozdonyokat. Nem tudom leírni, micsoda látvány, amikor egy falusi állomáson harminc mozdony ontja a füstöt, löveli a gőzt, rémíti az embereket, liheg, bőg, reszket és fújja a sípját, mintha segítség után sikoltozna.

... Halálos csend támadt a Quarnero termében. A dolog érde-

kelte a hölgyközönséget és a fiatal és szép önkéntes ápolónők irigykedve néztek a felolvasóra. Ez az asszony kezd érdekessé válni.

A férfiak barátságosan és bután mosolyogtak. Ezzel mutatták meg fölényességüket és talán azt, hogy őket nem a mozdonyok érdeklik, hanem a szép asszony áttüzesedett arca, a lágyan zengő hang és a selyemharisnyás, formás, vékony bokák.

Csak a főhercegnő nézett ünnepélyesen és áhítatosan, mert ő egy szót sem értett a magyar asszony nyelvén.

Ágnes azonban mindebből nem vett észre semmit. Felemelte hangját és kissé remegve az izgatottságtól, folytatta a napló olvasását.

— A menekülők félig igaz, félig hisztériás félelemben fogant hírekkel rémitgették egymást. Az ellenség átlépte a Kárpátokat! Borsán megjelentek a kozákok! Bukovina felől éjjel-nappal dörög az ágyú! A járőrök harminc kilométerre járnak a falutól! Meneküljön, aki tud! Az állomáson galíciai zsidók, mármaros oláhok, havasi ruthének piszkos, izzadt, éhes, rémült tömege nyüzsög. A marhakocsikban ember, tyúk, disznó, bárány, kanári madár és macska békeességben megférnek egymással, mint Noé bárkájában. Vasutasok ögyelegnek a sínek között. A mozdonyok tüdeje zihál, mint a kifulladt emberé. Mindenkinek a szeme — a mozdonyoké is — az áldott, biztos, gazdag, oltalmat ígérő Magyarország felé néz. Egy rutén parasztasszony szentképet áruul és imádkozik. Teherben van. Könnyörög, hogy vigyék el Pestre. Miért? Nem tudja. Mindenki Pestre igyekszik, az az ígélet földje. Két öreg barátnőm, akik velem együtt járnak a háborús kálváriát, kezüket tördelve rimánkodnak: Ülünk fel már valamelyik mozdonyra. Mindegy, akárhova megy. Lehet, hogy ma még menekülhetünk, de holnap már késő. Én is kezdek félni. Sokszor láttam, hogy öreg barátnőim előre érzik a kicsiny és nagy veszedelmeket. Drága és kényes életük folyamán idegeik megtanulták, hogy a baj mindig előre küldi hírnökét. A fiatalok könnyelműek és elbizakodottak, nem tudják, hogy mit jelentenek ezek a jelek. De az öregek megjósolják a haláleseteket és a tűzveszedelmet.

Ágnes szeme pillantása a kislányára esett. Klárka összekuporodva ült a főhercegasszony mellett, gyermekesen, ártatlanul, most már kipirulva, mint aki az anyja ünnepeltetéséből egy részt a maga számára könyvel el hiúságában. Agnesnek hirtelen eszébe jutott, hogy neki most szégyelnie kell magát a kislánya előtt. Ő most komolytalan, majdnem frivol, kihívó, kacér helyzetben mutatkozik a gyermeke előtt, rossz példát ad Klárikának, olyan impressziókat hagy a lelkében, amelyek később . . . jaj, erre gondolni is fáj, most újra lelankadt az önbizalma s már legjobban szeretné, ha túl volna a felolvasáson. Kissé gyorsabban olvasta tovább:

— Már csak Kolozsvár felé menekülhetünk. Féltünk, hogy Huszton előbb lesz ott az ellenség, mint mi, menekülők. Milyen szerencse, hogy öreg barátaimra hallgattam. A vonatunkat ágyúlövés érte.

Ez volt az utolsó s ebbe is beleharapott a háború vak veszett kutyája. Három kocsi porrá zúzódott és nyolcvan ember véres roncsa maradt a sineken. Mi tovább nyargaltunk a vasparipán. Alig beszélt valaki a három utolsó kocsiról. Mentünk, mentünk, nyitott szénkocsikon, az éjtszaka dermesztő hideg, az ég borult, sötét, sehol egy csillag, egy lámpa, egy méces, mintha meghalt volna az egész világ. Az állomásokon utánunk özönlött minden, a mozdonyok — ezek a kehes, göthös, izzadó vén acélkutyák — nyomunkba eredtek minden állomáson. És megmozdultak a falvak és szekéren, gyalog, lóháton iramodott mindenki, amerre látott. Sokan egyenesen az ellenség karjaiba. Magunkban hordoztuk a félelem ragályát, mint a pestist és nyomunkban elveszett az emberek józan elméje.

Ágnes megint belepillantott a százfejű, sokszemű, furcsán vonagló, szélesen elterpeszkedő hallgatóság kivilágított és mégis ködben úszó arculatába. És most Sebastiani urat vette észre, mindjárt a második sor sarkán, amint lelkesen és rajongva hallgatja és egyben majd elnyeli őt a tekintetével.

Ágnes új lapot fordított. Kissé habozott, hogy ne hagyja-e ki a következő részt, de megijedt, hogy belezavarodik. Olvasta tehát :

— A menekülők vonatából valahogy kiválogattuk, összeszedgettük a holminkat. Mindent ott hagytunk a kastélyban, ami haszontalan : arany- és ezüstműünket, csipkéinket, szőnyeg-, függöny-, selyem-, bársony- lim-lomot, de elhoztuk az ócska varrógépet. Hátha az szerzi meg majd a kenyerünket. Egész nap künn voltunk a kolozsvári pályaudvaron. Utasok, hordárok, katonák, menekültek, kereskedők, rendőrök nyüzsögnek, mindenki áldozata, vagy szolgálja vagy ura a háborúnak. A vonatok ki- és berobognak egy láthatatlan félelmetes hatalom intésére. Először egy sebesültszállító kórházi vonat siklott be halk, szomorú lassúsággal. A mozdony szelid, óriás igavonó állat szolgálatképességével szinte belopódzott a pályaudvarra. Fájdalmasan zihált, mintha maga is súlyos sebet kapott volna a Kárpátokban. Oldalából ömlött a gőz, mint a vér a meglőtt katona sebéből. Borzasztó volt ez a mozdony a maga haldokló energiájával. Mint egy tagbaszakadt nagy temetési ló, amely idomtalan hosszú fekete koporsós kocsit vontat. A másik irányból német mozdony szaladt be a sineken. Tábornokokkal, vezérkari tisztekkel, polgári adlátusokkal, diplomatákkal teli vagonjait gögösen, dacosan, hangos pöffögéssel vonta. Komoly volt és pompás. Ragyogott rajta a frissen csiszolt réz, az acél, a vas. Alacsony kürtjéből ömlött a füst és beborította az egész pályaudvart. Reszketett a benne zubogó gőz elemi erejétől, amely majd szétfeszítette gigantikus acélbordáit a gépnek. Csak egy percig állott néma, szerény, megrökönyödött, itatásra, új szénre váró, álldogáló társai között, akiket lenézett, mint fejedelem az őt bámuló csöcseléket. Mire alaposan megcsodálhattuk volna, már eliramodott. Ó, milyen más volt ez, mint az én Galicia felől menekülő, kétségbeesett, zokogva ziháló mozdonyaim! Csak még egy

vonatot vártam be. Fejem szédült a diabolikus zürzavartól. Egy felvirágzott, selyemkendőkkel és nemzeti színű szalagokkal ékes, hetyke, finnyás, karsú, legénykedő mozdony szaladt be az állomásra. Regrutákat szállított a fővárosba. A legények kurjongattak, ittak, nevetgéltek, fel- és legráltak a kocsik lépcsőjéről s a mozdonyvezető mosolyogva gyújtott a szivarra, amelyet hadijelvényes ifjú úriasszony nyomott a markába. A mozdony szeme mintha odakacsintott volna a menyecskére. Sustorgott, sziszegett, hápogott, tüsszögött ez a mozdony, mint egy lump regruta táncos éjtszaka után. Szalagjai lobogtak a szélben, a füstje fehéren szökkent a magasba, a lihegése olyan erőteljes, friss és boldog lihegés volt, mint egy szerelmében kifáradt menyecskéé. Én már szinte tudok beszélni a mozdonyokkal.

A hallgatóság megmozdult, hangosan helyeselt és tapsviharban tört ki. Ágnesnek félbe kellett szakítania a felolvasást. A tőhercegnő is szívélyesen mosolygott és fehérkeztűs kezével Ágnes felé intett. Klárka arca csak úgy lángolt. Sebastiani úr a felesége füléhez hajolt és az asszony szeliden rázta a fejét. Vajjon mit mondhatott Sebastiani úr a feleségének? A felvirágzott mozdony talán a fiát juttatta eszébe, aki nemrég ilyen vonaton robogott ki az északi frontra?

Ágnes új fejezetet kezdett.

— Budapest, október 10. Végre Pesten vagyunk és elhelyezkedtünk egy finom, nyugalmas, fényűző szállodában, ahol az uram már várt. Ki-kijárok a Dunaparra, a Váci-utcába, a Sugár-útra, mint öreg tantejaim mondják régiesen és keresem a háborút. Nincs háború! — rikoltozta felém a játszikedvű, napsugaras, piros Élet szája. Autók száguldoznak és fiakkerok robognak, katonák parádésan, zászlósan, zenével menetelnek, emberek cifrán kiöltözve, mosolygósan, bizakodva és elégedetten sétálgatnak, az asszonyok szoknyája ijesztően szűk és rövid, az arcuk kendőzött, a nevetésük biztató és bátor. Mindenki az utcán van, sűrög, forog, ad-vesz, lohol vagy boldogan pihen a sikerein. A kávéházakban zsufolásig minden asztal emberrel, étellel, virággal, borral, dallal, kacajjal, szerelemmel. Itt, úgy látszik, senki sem tudja, hogy a mi vonatunkról három kocsit lelőttek az oroszok és nyolcvan ember vére festette pirosra a sineket.

— Budapest, okt. 12. Egy utcasarkon láttam a ruthén paraszt-asszonyt, ahogy szentképeket árul. Megvékonyodott és csecsemőjét a karjában tartja. Galíciai zsidók, mármárosi oláhok úgy ténferegtek a Dunaparton, mint öreg, rezignált, nyugdíjas tábornokok győztes csata után. Ezek is elfelejtették a három utolsó kocsit? Az ember nem tud meghalni sem a fájdalomban, sem az örömben. Kis kastélyom, bútorom, ezüstjeim, ruháim, kertem, állataim, ki tudja, kinek a kezén pusztultak el mindörökre — s én mégsem tudok egyetlen könnyet sem elsírni bánatomban. Nem tudok semmit, csak örülni, hogy élek. Minden szálloda tele van menekülővel, mindenki otthagya a maga kis földi paradicsomát, minden Ádám és minden Éva jött-ment csavargó lett ebben a kő-

rengetegben. És mégis, mintha sohasem lettünk volna ilyen boldogok. A tél ráfeküdt az én kis mármarosi falumra, a kastélyomra, a fenyőbokraimra, a hó tisztára mossa a kis állomást, amelyen annyi vöröszemű, dübörgő, fáradt mozdony dült-fült azon a szörnyűséges napon. A háborút is megdeimesztette a tél s hallom, hogy a frontokon elhallgatott az ágyúszó. Orosz generális lakik a házamban otthon, Mármarosban s táncos teaestéket rendez szentpétervári kurtizánokkal. De mégis boldogok voltunk. Valószínűleg azért, mert nem ültünk abban a három utolsó kocsiiban, amelyet leszakított az orosz gránát.

Újra felzúdult a tapsvihár. Ágnes azt sem tudja, hogy ezt illik-e megköszönnie? Egy pillanatig az volt a szándéka, hogy feláll és meghajtja magát. De ezt színészkedésnek és magához méltatlannak találta és elpirult, úgy elrestelte magát. Sietve tovább lapozott tehát :

— Budapest, okt. 15. Itt Pesten vidám farsang járja. Szinte sajnáltam, hogy az uram visszautazott Máramarosszigetre. Az oroszok már az egész országból kitakarodtak.

— Éljen a hadsereg! Hoch Deutschland! Éljenek a mi hőseink! Hoch, hoch, hoch! — tört ki az ujjongás a hallgatóságból.

Ágnes egészen megzavarodott. Vajjon neki is kell most eljeneznie?

Szerencsére elült a zaj és Ágnes folytathatta.

— Budapest, okt. 25. Az uram azt írta, hogy mi is hazamehetünk. Otthon semmi baj. Holnap indulunk.

— Budapest, okt. 26. Csak egy félórát tudtam aludni az izgalomtól, de ez a félóra is borzasztó álmokkal volt teli. Ott voltam a máramarosszigeti állomáson. Néptelen volt, csendes, a váltóór vastag farkasbőrbundában álmosan szitta a pipáját. A főnök kutyája ugatott, a jelzőkészülék halkán csengetett, az országútról egy szekér nyikorgása hallott, néha nagyot dördült az ég, vagy egy ágyú a távolból. Én ott sétáltam fel és alá a perronon és vártam az uramat Oroszországból. Egyszer vad robajjal beszalad az állomásra az égőszemű mozdony. A vonatvezető leugrik és törölgeti a homlokát. Káromkodik. Aztán jön egy másik mozdony, sebesen, zörögve, kattogatva, lihegve, mintha elszökött volna a Pullmann-kocsik elöl. Utána egy harmadik, negyedik, ötödik . . . az állomás már tele volt mozdonyokkal, mind sóhajtott, lihegett, sikoltozott és — homlokát törölgetve és káromkodva — mindegyikről leugrott a vonatvezető. Borzasztó volt ez. Meneküljön, aki tud! — kiáltotta egyszerre mind a tíz, húsz, ötven mozdonyvezető s én beugrottam egy szénszállító kocsi belsejébe. Egyszerre benépesedett az állomás, jöttek kocsik, szekerek, lovasok, gyalogosok a világ minden tája felől, felugráltak a mozdonyokra és megindították a gépeket. Most már száz és száz mozdony vágatott felénk sűrű sugárban, jobbról, balról, egy roppant felkörből, amely lánggal égett és füstölgött és sziporkázott. És a száguldó, menekülő, bús, haragos, dühöngő mozdonyok valamennyiünket elgázoltak. Az egész világ minden mozdonya felénk vág-

tatott és elgázolta egész szegény Magyarországot. Milyen ostobák és gyerekesek az álmok. Ki fél ma már a mozdonyoktól?...

Ujra felhangzott a taps és az éljen.

Még csak két és fél oldal volt hátra a naplóból. Ágnes most már sajnálta, hogy néhány perc múlva a végére ér. Olyan jó volt így sütkérezni a figyelem, csodálat, melegen simogató pillantások, dicséretnek napsütésében.

Ágnes új lapot vett finom, fehér kis kezébe, amikor a szálloda szolgálója óvatosan beosont a terembe, valahogy Sebastiani úr háta mögé lopódzott és egy sürgönyt adott át neki. Sebastiani úr elolvasta és lefordult a székről. Rettenetes izgalom támadt, az emberek felugráltak és Sebastiani felesége sikoltozni kezdett. Az ünnepségnek hirtelen vége lett, a főhercegasszony megölelte Ágnest és sietve távozott.

Az orvos már csak az öregúr halálát állapította meg. Görcsös kezéből darabokban szedték ki a táviratot, amelyben értesítették, hogy fia hősi halált halt a kárpáti harcokban.

Ágnes megragadta a kislánya kezét és szinte futva vonszolta magával, fel, a szobájába. Ott az ágyra vetette magát és keservesen sírt. Úgy érezte, hogy ezt a szörnyű mementót az Isten egyenesen az ő számára rendezte, büntetésül és megalázásul. Amiért engedett a hiúság és a tetszenivágyás ördögi sugallatának.

Egész nap a szobájában maradt. A lelke fellázadt és gyűlölte magát, a sorsot, még szegény Sebastianit is, aki őt ilyen tragikus iróniával tette százalmas és groteszk figurává.

Klárka is egész nap sírdogált. Neki is úgy elrontotta ez a dolog minden örömét és diadalmámorát.

— Holnap hazamegyünk — toporzékolt Ágnes és azon kapta magát, hogy még a kislánya ellen is keserűséget és haragot érez.

— De anyukám! — rimánkodott a gyermek — apuka azt mondta, hogy hat hétig maradjunk.

Ágnes szive összeszorult és borzasztó félelemérzet fogta el. Istenem, hogy fog ő András szemébe nézni ezek után?

Estefelé mégis lement a szálloda halljába, majd meglátogatta Sebastianinét. A fiatal asszony félőrülden zokogott a holttest mellett és a haját tépte fájdalmában. És átkozta az Istent, aki megengedte, hogy a népek háborúskodjanak.

Vérfagyasztó volt. Ágnes megrendült és vacsoráját felhozatta a szobájába.

Vacsora alatt bekopogtak hozzá.

— A fenséges asszony kéreti méltóságodat.

Ágnes sietve magára kapta estélyi ruháját és megjelent a főhercegnő fogadószobájában.

Félóráig tartott a kihallgatás. A fenséges asszony nagyon sajnálta a tragikus esetet, de azt mondta, hogy ilyen a háború. Neki is egy öccse és két sógora van a német főhadiszálláson. Ő pedig hónapok óta utazik,

bár súlyos vesebaja van. A felolvasás azonban nagyon szép volt és ő szeretné, ha Bécsben vagy Prágában is hallanák az orosz betörés történetét. Hadd lássák, hogy a polgári lakosság milyen áldozatokat hoz a császárért és a hazáért. Lesz rá gondja, hogy a fővédnök kitüntesse a felolvasót. Aztán a férj és a gyermekek felől kérdezősködött. Kár, hogy Burmessengernek, a nagy hegedűművésznek elmaradt a száma.

— Ismeri a művészt?

— Még nem volt alkalmam.

— No, ha eljön velem Bécsbe, ott meghallgathatja.

Ezzel elbocsájtotta.

Ágnessel forgott a világ. Mi ez? Ő az udvarhoz kapott meghívást? Őt besorozták a főhercegasszony kíséretébe? Mi ez? Hát eljött a csoda?

A szobájában már várta a hercegasszony főkamarása. A vörös kereszt csillagát adta át neki. Aztán kijelentette, hogy ő még életében nem hallott ilyen magvas felolvasást s nem látott olyan gyönyörű gyermeket, mint óméltósága kedves leánykája.

Ágnes hebegni is alig tudott a boldogságtól. Amikor magára maradt, ölébe kapta Klárikát és csókjaival majd megfojtotta.

— Klárikám, édes kis gyönyörű virágom, jaj de szép az élet.

Boldog izgalomban kifutott a szoba balkonjára. Egy csukott teherautóba épen akkor tolták be Sebastiani úr koporsóját...

★

Ágnesnek aznap sokáig nem jött álom a szemére. Valami furcsa érzése volt, mintha édes, titkos bűn kéje bizsergett volna az idegeiben. Lefeküdt hanyatt, mereven s karjait kétfelé feszítve, kinyújtózva élvezte a pihenés és az ábrándozás gyönyörűségét. Már napok óta nem volt láza, egészséges, fiatal, sóvár lelke tele volt kedvvel és optimizmussal. Most, ahogy visszagondolt a felolvasásra, titokban megvallotta magának, hogy nem beszélt őszintén. Nem. Csak szerepet játszott, még pedig hatásosan és megindítóan, úgy, hogy helyel-közzel saját magát is elérzékenyítette. De általában véve sokat hazudott. Nem, ő nem boldogtalan, ő nem szenved, ő az egész menekülést csak egy érdekes és izgalmas kalandnak érzi, ez volt élete legszebb és legértelmesebb élménye. Alapjában véve őt az egész háború roppantul érdekli s majdnem lelki örömet okoz neki, hogy ilyen nagy dolgok történnek a világon. Így, egyedül, az ágyban, megvallja magának, hogy ő az első pillanattól fogva sokat várt és napról-napra többet vár ettől az állítólagos világkatasztrófától. Nem merné senkinek sem elárulni, de őt a hadüzenet, az első ütközetek, még az első veszteségkimutatások is lázas elragadtatásba hozták. Végre is, hogy áll a dolog? Őt veszedelem nem fenyegeti. Az ura már kinőtt a katonasorból: a fiai még messze vannak tőle. Bátyja, igaz, a franciák foglya, de ott is jobb, mint a lövészárkokban. Ott legalább az élete biztos és íróembernek micsoda hatalmas, ragyogó élmény az a lyoni fogolytáborélet! Sebastiani? Ilyen a háboru...

Az ő rokonságából senki sem katona. Sógora otthon gazdálkodik. A Péterffy-családból nem ismer senkit . . . a háború pár hónap múlva mégis csak véget ér, utána jön a nagy győzelmi mámor, roppant fel lendül és, az ország nagy lesz, gazdag és hatalmas, új élet, nagyszerű perspektíva, András előlép, Pestre költöznek, íme eljött a csoda, amelyet évek óta oly epedve vár.

És aztán? . . .

Hirtelen megborzadt. Érezte, hogy még maga előtt is kissé szegyenkezik. Mert egész optimizmusa, a nagy háborúpártisága tulajdonképpen csak azt jelenti, hogy az életnek ez a hirtelen való megváltozása bűnösen izgatja a fantáziáját, örül, hogy az egész világ felfordult és mintha csak egyenesen az ő kedvéért fordult volna fel, hogy szórakoztassa őt, aki az utóbbi időben már nagyon unatkozott. És ilyen rettentő nagy dolognak kellett jönni, ami mint egy vérfagyasztó dráma, tele borzalommal, jajjal, pusztulással és halállal, de ő páholyból nézi csak, mint egy színdarabot, igen, az egész világnak meg kellett rázkódnia ahhoz, hogy beteljesedjék valami az ő csodavárásaiból. Igaz, hogy eddig kevés teljesedett. Amikor elmenekültek Máramarosszigetről, nem tudja, miért, de ő szinte jobb szerette volna, ha az oroszok felperzsélik a várost, ha felkoncolják az otthonmaradtakat — jaj, édes Istenem, ez az őrült szadizmus csakugyan ott lappangott a lelke fenekén, tisztára csak a szenzáció kedvéért és azért, hogy ő maga érdekessé legyen: földönfutó, koldús, mártír, hős — ingyen és igazi szenvedés nélkül, hiszen a kárvalottak szép kárpótlást kapnak, ők valahol Pest körül vehettek volna villát maguknak, vagy a pénzt hadikölcsönbe fektethetnék, holtig tartó pompás évjáradék, a lányának busás hozomány, Andrást beosztják a minisztériumba, ő nagyvárosi életet él, gazdag, előkelő, finom pesti életet, Opera, szállodák hallja, autó, korzó, estélyek, kultúra, társaság és ő még csak harminchétéves és . . . és . . . ő tudja legjobban, hogy milyen ragyogóan szép . . .

— Eh, vesszen az egész világ . . . csak megmaradjak én és akiket szeretek, az uram, a gyermekeim — gondolta hozzá kéjes büntudattal és jobboldalára feküdt, mert úgy szokott — ábrándozás, tervezgetés és a képzelet játékaik között — lassan elaludni.

Álmában aztán tovább olvasta a naplót, amelyből két oldal — Istenem, a legszebben megírt két oldalocska — a szegény Sebastiani tapintatlan viselkedése miatt olvasatlan maradt. Arról volt ezeken a lapokon szó, hogy november elején már ő is hazamerészkedett Máramarosszigetre.

A vonat csak Királyházáig közlekedett. Onnan parasztszekéren igyekeztek hazafelé. Jó tízórai kocsit, hegyen, völgyön, bércen, erdön keresztül, márványkemény fehér szerpentin úton. Hideg volt és csendes, kihalt, gyászoló volt minden. Az oláhok, ruthének és zsidók már hazakerestek. A falvakban tétován, tunyán, kiábrándulva néztek körül. Ez a háború?

A kocsi vígan zörgött az országúton. A falu végén, karjait az ég felé emelve, mint egy élő tilalomfa, útját állta a kocsinak egy asszony. A lovak felhorkantak és gyökeret vert a lábuk, a magas, sovány, eleven asszonyszobor előtt. Az asszony pólyát tartott a karjaiban. Felvették a kocsiba, hátuk mögé ültették.

— Honnan jössz menyecske?

— Pestről.

— Mit kerestél ott?

— Menekültem. A gyerek ott született.

— Most miért jössz haza?

— A többi is hazajön.

Ó, ijedt ember-bárányok gyáva, ostoba megrémült nyája!

Ő volt, a ruthén asszony, aki szentképeket árult.

Az anya lassan elszenderedett. Ők is elaludtak. Közben beesteledt és megvakult az országút a sötét erdőktől s a felhős ég haragos éjtszakájától. Tébolyodott sikoltás ébresztette fel Ágnest. A ruthén asszony leugrott a kocsiról és futni kezdett visszafelé. Karjában a pólya üresen. Álmában valahol kicsúszott belőle a gyerek. Ennek az asszonynak semmi haszna a győzelemből. Többé sohasem látták a szerencsétlent.

Hajnal volt, amire hazaértek. A kis állomás helyén téglahalmaz, megfeketedett gerendák, pernye, égetett bútorok omladéka, meggörbült acélsínek, rozsdás vasdarabok, törött üvegek. Szemét, por, piszok, korom, sár.

A távolból halk zakatolás. Gyenge robaj, a föld alig észrevehetőleg megrezzent a lábuk alatt. Egy katonamozdony jött lassan, óvatosan tapogatózva a hajnali szürkületben, hogy kinyomozza, meddig járhatók a sínek. Kis, alacsony, szürke páncélos mozdony volt, alig egy kis füstgomolyag röpített ki a torkán ütemes időközökben. Apró, ügyetlen, játékszerű kis mozdony, de erős, köpcös, büszke és hódító volt a felépése. A diadalt, az életet, a feltámadást hozta.

Ágnes szerette volna az esetlen és mégis gőgös kis vaskutyát homlokon csókolni. A mozdony, a mozdony!

(Folytatása következik.)

Surányi Miklós.

FELCSÓKOLOD FÁRADT SZEMEM.

Én nem akarok csodát tenni,

Csak egy szívnék, árva szívnék

Társá lenni.

Kietlen és borús az élet.

Kacagásod tűzöm körül

Bársonypuba vértnek.

Felcsókolod fáradt szemem.

Vándorúton fehérek kezéd

Megkeresem.

Elmondhatják a subánó évek:

Boldog múlás, melybe ketten

Egy ütemre lépnek.

Tamás Lajos.